

SØREN KIERKEGAARD:

SAMLEDE VÆRKER BIND I-20

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG

H. O. LANGES UDGAVE

UDKOM FØRSTE GANG 1901-06

OG UDSENDTES 1920-36

I 15 BIND I DEN GENNEMSETE OG REVIDEREDE

2. UDGAVE, DER LIGGER TIL GRUND FOR

NÆRVÆRENDE UDGAVE,

HVIS TEKST OG NOTEAPPARAT ER

GENNEMSET OG AJOURFØRT

AF PETER P. ROHDE.

COPYRIGHT 1962 BY GYLDENDALSKE BOGHADEL,

NORDISK FORLAG A. S., COPENHAGEN.

PORTRÆTTET AF SØREN KIERKEGAARD

PÅ OMSLAGET ER TEJNET AF

WILHELM MARSTRAND.

BOGEN ER SAT MED LINOTYPE GRANJON

OG TRYKT I

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI,

KØBENHAVN. PRINTED IN DENMARK.

TYPOGRAFI

OG OMSLAG: AUSTIN GRANDJEAN SIG.

ENTEN-ELLER

UDKOM FØRSTE GANG 1843

ENTEN - ELLER

Et Livs-Fragment

UDGIVET AF

VICTOR EREMITA

Anden Deel

indeholdende B.'s Papirer.

Breve til A.

*De med * mærkede ord og sætninger er kommenterede
i noterne bagi bogen.*

Min Ven!

B.'s brev til A.

De Linier, Dit Øie her først falder paa, ere skrevne sidst. Hensigten med dem er endnu engang at gjøre et Forsøg paa at tvinge den udførlige Undersøgelse, der herved tilstilles Dig, ind i et Brevs Form. Disse Linier svare da til de sidste Linier og danne tilsammen en Convolut og antyde saaledes paa en udvortes Maade, hvad indvortes Beviser paa mange Maader ville overtøide Dig om, at det er et Brev, Du læser. Denne Tanke, at det var et Brev, jeg skrev til Dig, har jeg ikke villet opgive, deels fordi min Tid ikke har tilladt den omhyggeligere Udarbeidelse, en Afhandling kræver, deels fordi jeg nødig vilde gaae Glip af den Leilighed til mere formanende og indtrængende at tiltale Dig, som Brevformen medfører. Du er altfor dreven i den Kunst, ganske i Almindelighed at kunne tale om Alt uden at lade Dig personligt berøre deraf, til at jeg skulde friste Dig ved at sætte Din dialektiske Kraft i Bælgelse. Du veed nok, hvorledes Propheten Nathan* bar sig ad med Kong David, da han vel vilde forstaae Lignelsen, Propheten havde fremsat, men ikke vilde forstaae, at den gjaldt ham. Nathan tilføjede da for en Forsigtigheds Skyld: Du est Manden, Herre Konge. Saaledes har jeg ogsaa bestandig søgt at minde Dig om, at det er Dig, der tales om, og Dig der tales til. Jeg tvivler derfor ingenlunde paa, at Du stadigt under Læsningen vil faae det Indtryk, at det er et Brev Du læser, om ogsaa den Omstændighed skulde forstyrre Dig, at Papirets Format ikke svarer dertil. Som Embedsmand har jeg den Skik at skrive paa hele Ark, maaskee kan det have sin gode Side, hvis det kunde bidrage til, at min Skrivelse i Dine Øine fik en vis Officialitet. Brevet, som Du da herved modtager, er temmelig stort; skulde det prøves paa Postvæsenets Vægt, vilde det blive et dyrt Brev, paa en fiin Kritiks Guldvægt vilde det maaskee vise sig saare ubetvdeligt. I 180 vil derfor

thi Du modtager det ikke til videre Befordring, men som Deposition; Kritikens ikke, da jeg nødig ønskede at see Dig gjøre Dig skyldig i saa grov og saa usympathetisk en Misforstaaelse.

Dersom noget andet Menneske end Du fik denne Undersøgelse at see, saa vilde den vist forekomme ham høist besynderlig og overflødig; han vilde maaskee, hvis han var en gift Mand, med en vis Familiefader-Gemytlighed udbryde: ja Ægteskabet det er Livets Æsthetik; hvis han var et ungt Menneske vilde han maaskee noget uklart og ureflektet istemme: ja Kjærlighed, Du er Livets Æsthetik; men begge vilde ikke kunne begribe, hvorledes det kunde falde mig ind at ville redde Ægteskabets æsthetiske Anseelse. Ja jeg vilde formodentlig, istedetfor at gjøre mig fortjent af virkelige og af vordende Ægtemænd, snarere gjøre mig mistænkt; thi Den, der forsvarer, han anklager. Og det vilde jeg have Dig at takke for; thi jeg har aldrig tvivlet derom; Dig, hvem jeg tiltrods for alle Dine Bizarriteter elsker som en Søn, som en Broder, som en Ven, elsker med en æsthetisk Kjærlighed, fordi det engang maaskee vil lykkes Dig at finde et Centrum for Dine excentriske Bevægelser; elsker for Din Hefigheds Skyld, for Dine Lidenskabers Skyld, for Dine Svagheders Skyld; elsker med en religieus Kjærligheds Frygt og Bæven, fordi jeg seer Afveiene, og fordi Du er mig noget ganske andet end et Phænomen. Ja naar jeg saaledes seer dig gjøre Sidespring, seer Dig steile som en vild Hest, styrte Dig bagover og atter storme frem, saa, ja saa afholder jeg mig fra alle pædagogiske Usselheder, men jeg tænker paa en utilkjørt Hest, og seer ogsaa den Haand, der holder Tømmen, seer svære Skjebners Svøbe løftet over Dit Hoved. Og naar da endelig denne Undersøgelse kommer Dig tilhænde, saa vil Du maaskee sige, ja det er unegtelig en uhyre Opgave, han har sat sig, men lad os nu ogsaa see, hvorledes han har løst den. Maaskee taler jeg for mildt til Dig, maaskee taaler jeg for meget af Dig, jeg burde maaskee mere benyttet den Myndighed, jeg tiltrods for Din Stolthed har over Dig, eller jeg burde maaskee slet ikke indlade mig med Dig om denne Materie; thi Du er dog i mange Maader et for dørligt Menneske, og jo mere man indlader sig med Dig, jo galere bliver det. Du er saaledes ingen Fjende af Ægteskabet, men Du misbruger Dit ironiske Blik og Din sarkastiske Spydighed til at

ikke fægter i Luften, at Du rammer sikkert, og at Du har megen Observation, men jeg vil tillige sige, at dette maaskee er Din Feil. Dit Liv vil gaae op i lutter Tilløb til at leve. Du vil formodentlig svare, at det dog altid er bedre end at fare paa Trivialitetens Jernbane og atomistisk fortabe sig i det sociale Livs Mylder. Man kan som sagt ikke sige, at Du hader Ægteskabet; thi Din Tanke har vist egentlig aldrig endnu naaet det, idetmindste ikke uden for at skandalisere Dig derover; og saa maa Du tilgive mig, saa antager jeg, at Du ikke har gennemtænkt Sagen. Det Du holder af, er den første Forliebelse. Du veed at nedsanke og skjule Dig i en drømmende, elskovsdrukten *clairvoyance*.^{*} Du omspinder Dig selv ligesom heel og holden med det fineste Spindelvæv, og nu sidder Du paa Luur. Men Du er ikke et Barn, ikke en vaagnende Bevidsthed,^{*} og Dit Blik har derfor noget andet at betyde; men dermed er Du tilfreds. Du elsker det Tilfældige. Et Smil af en smuk Pige i en interessant Situation, et attraperet Øiekast, det er det, Du jager efter, det er et Motiv for Din ørkesløse Phantasi. Du, som altid gjør Dig saa stor af at være Observateur, Du maa finde Dig i, at Du selv til Vederlag bliver Gjenstand for Jagttagelse. Jeg vil erindre dig om et Tilfælde. En ung smuk Pige, som Du tilfældigvis (thi dette maa naturligvis udhæves, Du kjendte hverken hendes Stand, Navn, Alder, o. s. v.) sad ved Siden af ved et Spisebord, var for knibsk til at ville skjenke Dig et Øiekast. Du var et Øieblik raadvild, om det var blot Sprødigkeit,^{*} eller om der ikke blandede sig lidt Forlegenhed deri, der rigtig belyst kunde vise hende i en interessant Situation. Hun sad ligeoverfor et Speil, i hvilket Du kunde see hende. Hun kastede et undseeligt Blik derover, uden at ahne, at Dit Øie allerede havde taget Bolig der, hun rødmuede, da Dit Øie mødte hendes. Sligt opbevarer Du saa nøie som en Daguerreotyp og saa hurtigt som denne, da man som bekendt^{*} endog i det stætteste Veir kun bruger ½ Minut. Ak! ja Du er et besynderligt Væsen, snart Barn, snart Olding, snart tænker Du med en uhyre Alvorlighed paa de højeste videnskabelige Problemer, hvorledes Du vil offere Dit Liv derfor, snart er Du en forliebt Gjæk. Fra Ægteskabet er Du imidlertid langt borte, og jeg haaber, at Din gode Genius vil afholde Dig fra at komme paa gale Veie; thi stundom synes jeg at mærke Spor hos Dig af, at Du havde Lyst til at spille en lille Zeus.^{*} Du er saa fornem med din Kjærlighed, at Du vist

Din Kjæreste i otte Dage. Dine forliebte Studier faaer Du nu at fortsætte indtil videre i Forening med Dine æsthetiske, ethiske, metaphysiske, kosmopolitiske o. s. v. Vred paa Dig kan man egentlig ikke blive, det Onde har hos Dig, ligesom det havde i Middelalderens Opfattelse deraf, en vis Til sætning af Godmodighed og Barnagtighed. Med Hensyn til Ægteskabet har Du altid forholdt Dig blot iagttagende. Der ligger noget Forrædersk i blot at ville være iagttager. Hvor ofte har Du ikke – ja det vil jeg gjerne tilstaae, moret mig, men hvor ofte har Du ikke ogsaa plaget mig med Dine Fortællinger om, hvorledes Du snart har listet Dig ind i een, snart i en anden Ægtemands Fortrolighed for at see, hvor dybt han stak i det ægteskabelige Livs Hængesæk. Til at snige Dig ind hos Folk, dertil har Du virkelig store Gaver, det vil jeg ikke nægte Dig, samt at det er ret fornøjetligt at høre Dig fortælle Resultaterne deraf, og at være Vidne til Din overgivne Glæde hver Gang Du er istand til at bringe en rigtig frisk Iagttagelse tilforvo. Men, oprigtig talt, Din psykologiske Interesse har ikke Alvor og er meré en hypochonder Nysgjerrighed.

Dog til Sagen. Det er to Ting, jeg isar maa ansee for min Opgave, at vise Ægteskabets æsthetiske Betydning, og at vise, hvorledes det Æsthetiske deri tiltrods for Livets mangfoldige Hindringer lader sig fastholde. For at Du imidlertid med desto større Tryghed kan hengive Dig til den Oplyggelse, Læringen af denne lille Opsats muligen kan forskaffe Dig, vil jeg bestandig lade et lille polemisk Forspil gaae forud, hvori der skal blive taget behørigt Hensyn til Dine sarkastiske Iagttagelser. Men dermed haaber jeg ogsaa at have betalt Røverstaterne* den behørigte Tribut, og kan da vel saa finde mig roligt i mit Kald; thi i mit Kald er jeg dog, jeg der selv Ægtemand kjæmper for Ægteskabet – *pro æris et focis*.* Og jeg forsikkrer Dig, at denne Sag ligger mig saa meget paa Sinde, at jeg, der ellers kun følger mig lidet fristet til at skrive Bøger, virkelig kunde fristes dertil, hvis jeg turde haabe blot at frelse et eneste Ægteskab ud af det Helvede, hvori det maaske selv har styrtet sig, eller at gjøre et Par Mennesker dygtigere til at realisere den skjønneste Opgave, der er sat et Menneske.

For en Forsigtigheds Skyld vil jeg leilighedsvis provocere til min Kone og mit Forhold til hende, ikke som om jeg dristede mig til at fremstille vort Ægteskab som Normal-Exemplar, men deels

fordi disse poetiske Skildringer grebne ud af Luften i Almindelighed ikke have synderlig overbevisende Kraft, deels fordi det er mig af Vigtighed at vise, at selv i dagligdags Forhold er det muligt at bevare det Æsthetiske. Du kjender mig i mange Aar, Du kjender min Kone i fem. Du finder hende ret smuk, isar tækkelig, det gjør jeg ogsaa; og dog veed jeg meget godt, at hun ikke er saa smuk om Morgenen som om Aftenen, at et vist veemodigt næsten sygeligt Træk først forsvinder op ad Dagen, at det er glemt, naar hun om Aftenen i Sandhed kan gjøre Fordring paa at behage. Jeg veed meget vel, at hendes Næse ikke er en fuldendt Skjønhed, at den er for lille, men den vender sig dog kjæk ind i Verden, og jeg veed, at denne lille Næse har givet Anledning til saa mange Smaadrillerier, at jeg, om det stod til min Raadighed, aldrig vilde ønske hende en skjønnere. Dette er en langt dybere Betydning af det Tilfælde i Livet end den, Du er saa entusiastisk for. For alt dette Gode takker jeg Gud og glemmer det Svage. Dog dette er mindre vigtigt; men der er een Ting, hvorfor jeg takker Gud af min hele Sjæl, og det er, at hun er den eneste, jeg har elsket, den første; og der er een Ting, jeg beder Gud om af mit ganske Hjerte, at han vil give mig Styrke til aldrig at ville elske nogen Anden. Dette er en Husandagt, hvori ogsaa hun deeltager; thi for mig faaer enhver Følelse, enhver Stemning en højere Betydning derved, at jeg gjør hende deelagtig deri. Alle endog de højeste religiøse Følelser kunne antage en vis Magelighed, naar man altid er ene om dem; i hendes Nærvarelse er jeg paa ceengang Præst og Menighed. Og skulde jeg stundom blive ukjærlig nok til ikke at erindre dette Gode, uskjønsom nok til ikke at takke derfor, da vil hun erindre mig derom. Seer Du, min unge Ven! dette er ikke Leflertier i Forliebelsens første Dage, ikke Forsøg i den experimenterende Erotik, saaledes som vel næsten Enhver i Forlovelses-Dagene har forelagt sig og den Elskede det Spørgsmaal, om hun ikke har elsket før, eller om han selv ikke har elsket Nogen før; men det er Livets Alvor, og dog er det ikke koldt, uskjønt, uerotisk, upoetisk. Og i Sandhed, det ligger mig saare meget paa Sinde, at hun virkelig elsker mig, og at jeg virkelig elsker hende, ikke som om vort Ægteskab ikke i Aarenes Løb skulde have opnaaet ligesaa megen Fasthed som de fleste Andres, men det glæder mig endnu bestandig at forynge vor første Kjærlighed, og dette atter saaledes, at det for mig har ligesaa megen religiøs som æsthetisk Betydning; thi Gud

er ikke bleven mig saa supramundan,* at han ikke skulde bekymre sig om den Pagt, han selv haver stiftet mellem Mand og Qvinde, og jeg er ikke bleven saa aandelig, at ikke ogsaa den verdslige Side af Livet skulde have sin Betydning for mig. Og Alt det skønne, der laae i den hedenske Erotik, har sin Gyldighed i Christendommen, forsaavidt som det lader sig forbinde med Ægteskabet. Denne Foryngelse af vor første Kjærlighed er ikke blot en veemodig Skuen tilbage, eller en poetisk Erindring af det Oplevede, hvorved man til sidst holder sig selv; alt Sligt udmatter; — den er en Handling. Det Øieblik kan overhovedet komme tidlig nok, da man maa lade sig nøje med at erindre; saa længe som muligt bør man holde Livets friske Væld aabent. Du derimod, Du lever virkelig af Rov. Du lister Dig ubemærket paa Folk, stjæler deres lykkelige Øieblik, deres skjønneste Øieblik fra dem, stikker dette Skyggebillede i Din Lomme som den lange Mand i Schlemihl* og tager det frem, naar Du ønsker det. Du siget vel, at de Vædkommende fættede tabe der ved, at de ofte maaskee ikke selv vide, hvilket der er deres skjønneste Øieblik; Du mener, at de tvertimod bør være Dig takskyldige, fordi Du ved Dit Studium af Belysning, ved Dine Trylleformularer har ladet dem vise sig forklarede i overvættede Øieblikkets overnaturlige Størrelse. Maaskee tabe de Intet derved, og det bliver dog et Spørgsmaal, om det ikke lod sig tænke, at de beholdt en Erindring derom, som altid blev dem smertelig; men Du taber, Du taber Din Tid — Din Ro — Din Taalmod til at leve; thi Du veed meget godt selv, hvor utaalmodig Du er, Du der engang skrev mig til, at Taalmodighed til at bære Livets Byrder maatte dog være en overordentlig Dyd, Du følte ikke engang Taalmod til at gide leve. Dit Liv opløser sig i lutter saadanne interessante Enkeltheder. Og dersom man turde haabe, at den Energi, der i slige Øieblikke gennemgløder Dig, kunde vinde Stikkelse i Dig, kunde udbrede sig sammenhengende over Dit Liv, ja da vilde der visselig blive noget stort af Dig; thi Du er selv i slige Øieblikke forklaret. Der er en Uro i Dig, over hvilken dog Bevidstheden svæver lys og klar, hele Din Sjæl er samlet paa dette eneste Punkt, Din Forstand udkaster hundrede Planer, Du lægger Alt til Rette til Angreb; det mislykkes i een Retning; øieblikkelig er Din næsten diaboliske Dialektik istand til at forklare det Forgaende saaledes, at det maa tjene i den nye Operations-Plan. Du svæver bestandig over Dig selv, og om ethvert Skridt er nok saa afgjørende, beholder Du dog i Dig

selv en Interpretations-Mulighed, der med et Ord kan forandre Alt. Og nu dertil hele Stemningens Incarnat.* Dit Øie funklert eller rettere, det udstraaler ligesom paa eengang hundrede spejdende Øine, en flygtig Rødme iler hen over Dit Ansigt; Du støjer trygt paa Dine Beregninger, og dog venter Du med en forfærdelig Utaalmodighed — ja min kjære Ven, jeg troer egentlig til Syvende og Sidst, at Du bedrager Dig selv, at Alt det, Du taler om at attrahere* et Menneske i hans lykkelige Øieblik, kun er Din egen overvættede Stemning, Du griber. Du er saa potentseret, at Du er skabende. Af den Grund meente jeg, at det ikke var saa skadeligt for Andre; for Dig er det absolut skadeligt. Og ligger der dog ikke noget uhyre Troløst til Grund derfor. Du siger vel, at Menneskene ikke komme Dig ved, at de tvertimod maae takke Dig for, at Du ved Din Berøring ikke som Circe* forvandler dem til Sviin, men fra Sviin til Heroer. Du siger, det er en ganske anden Sag, hvis der var et Menneske, der ret egentlig betroede sig til Dig; men et saadant Menneske har Du endnu aldrig truffet. Dit Hjerter bevæges, Du hensemelter af inderlig Rørelse ved Tanken om, at Du vilde offre Alt for ham. Jeg vil heller ei frakjende Dig en vis godmodig Hjælpsomhed, at f. Ex. den Maade, Du understøtter Trængende paa, i Sandhed er skjøn, at den Mildhed, Du stundom kan lægge for Dagen, har noget Nobelt ved sig, men desuagtet troer jeg, at der atter her skjuler sig en vis Fornemhed. Jeg vil ikke erindre om enkelte excentriske Ytringer deraf, det var Synd saaledes at fordunkle aldeles det Gode, der kan være hos Dig; derimod vil jeg erindre Dig om en lille Begivenhed i Dit Liv, som det ikke kan være skadeligt for Dig at blive mindet om. Du fortalte mig engang, at Du paa en Spadsretour gik bag efter to fattige Koner. Min Skildring af Situationen har maaskee i dette Øieblik ikke den Livlighed, som Din havde, da Du kom styrtende op til mig, ene beskæftiget med denne Tanke. Det var to Koner fra Ladegaarden. De havde maaskee kjendt bedre Dage; men dette var glemt, og Ladegaarden er just ikke det Sted, hvor man opelsker et Håab. Idet den ene tog og bød den anden en Priis, sagde hun: Hvo der havde fem Rbd. Hun er maaskee selv bleven overrasket af dette dristige Ønske, som ogsaa ubønhørt gjenglød hen over Glacieme.* Du traadte til, Du havde allerede taget Din Tegnebog op og en Femrigsdalerseddel frem, førend Du gjorde det afgjørende Skridt, for at Situationen kunde beholde den behørig Elasticitet,

B.'s 2. brev
Ail A.

Min Ven!

Hvad jeg saa ofte har sagt Dig, det siger jeg endnu engang, eller rettere det tilraaber jeg Dig: enten - eller; *aut - aut*; thi et enkelt *aut*, der berigtigende træder til, gjør ikke Sagen klar, da det, hvorom her er talen, er for betydningsfuldt til, at man kan nøies med en Deel deraf, i sig selv for sammenhængende til at kunne besiddes partielt. Der gives Livsforhold, paa hvilke det vilde være en Latterlighed eller en Art Sindssvaghed at anvende et Enten-Eller; men der gives ogsaa Mennesker, hvis Sjæl er for dissolut til at fatte hvad der ligger i et saadant Dilemma, hvis Personlighed mangler Energi til med Pathos at kunne sige: enten - eller. Paa mig har disse Ord altid gjort et stærkt Indtryk, og gjøre det endnu, især naar jeg saaledes nævner dem blankt og bart, hvori jo ligger en Mulighed af at sætte de forfærdeligste Modsætninger i Bevægelse. De virke paa mig som en Besværgelses-Formular, og min Sjæl bliver i høj Grad alvorlig, stundom næsten rystet. Jeg tænker paa en tidlig Ungdom, hvor jeg uden ret at fatte, hvad det er at vælge i Livet, med barnlig Tillid hørte paa Ældres Tale, og Valgets Øieblik blev mig høitideligt og ærværdigt, uagtet jeg i at vælge kun fulgte en Andens Anvisning. Jeg tænker paa de Øieblikke i et senere Liv, hvor jeg stod paa Skilleveien, hvor min Sjæl modnedes i Afgjørelsens Stund. Jeg tænker paa de mange mindre vigtige men for mig ikke ligegyldige Tilfælde i Livet, hvor det gjaldt om at vælge; thi om der end kun er eet Forhold, hvor dette Ord har sin absolutte Betydning, hver Gang der nemlig paa den ene Side viser sig Sandhed, Retfærdighed og Hellighed, paa den anden Side Lyst og Tilbøieligheder, og dunkle Lidenskaber og Fortabelser, saa er det dog altid af Vigtighed ogsaa i Ting, hvor det i og for sig er uskyldigt, hvilket man vælger, at vælge rigtigt, at prøve sig selv, at man ikke engang med Smerte skal begynde et Tilbagetog til det Punkt, man gik ud fra, og takke Gud, om man ikke har mere at bebrejde sig end at have

spildt sin Tid. I daglig Tale bruger jeg disse Ord som Andre bruge dem, og det vilde jo ogsaa være et taabeligt Pedanteri at aflade dermed; men dog kan det stundom hænde mig, at det falder mig paa, at jeg har brugt dem om aldeles ligegyldige Ting. De afføre sig da den ringe Dragt, jeg glemmer de ubetydelige Tanker, de adskilte, de træde op for mig i al deres Værdighed, i deres Ornat. Som en Øvrigheds-Person til daglig Brug viser sig i civil Dragt og blander sig mellem Mængden, uden videre Forskjel, saaledes gaar det hine Ord i den daglige Tale; naar han derimod træder op i sin Myndighed, da adskiller han sig fra Alle. Som en saadan Øvrigheds-Person, jeg kun er vant til at see ved høitidelige Leiligheder, vise da disse Ord sig, og min Sjæl bliver altid alvorlig. Og skjøndt nu mit Liv til en vis Grad har sit Enten-Eller bag ved sig, saa veed jeg dog meget vel, at der endnu kan møde mangt et Tilfælde, hvor det vil have sin fulde Betydning. Jeg haaber imidlertid, at disse Ord skulle finde mig idetmindste værdigen stemt, idet de standse mig paa min Vei, og jeg haaber, at det skal lykkes mig at vælge det Rette; men i ethvert Tilfælde skal jeg bestræbe mig for at vælge med uskrømtet Alvor; jeg tør da saa idetmindste trøste mig til, at jeg snarere vil komme bor fra min Afvei.

Og nu Du, Du bruger jo ofte nok dette Ord, ja det er næsten blevet Dig et Mundheld, hvad Betydning har det for Dig? Slet ingen. For Dig er det, at jeg skal erindre om Dine egne Udtryk: et Blink, en Haandevending, et *coup de mains*, et Abracadabra. Ved enhver Leilighed veed Du at anbringe det, og det bliver heller ikke uden Virkning; paa Dig virker det nemlig som en stærk Drik paa en Nervesvag. Du bliver fuldkommen beruset i, hvad Du selv kalder, højere Galenskab. „Deri indeholdes al Leveviisdom, men aldrig har endnu noget Menneske foredraget den med saa megen Fynd, som var det en Gud i en Popantses* Skikkelse, der talte til den lidende Menneskehed, som hiin store Tænker og sande Livs-Philosoph, der sagde til en Mand, der havde revet hans Hat på Gulvet: tager Du den op, faaer Du Prygl, tager Du den ikke op, faaer Du ogsaa Prygl, nu kan Du vælge.“ Du har Din store Glæde af at „trøste“ Folk, naar de henvende sig til dig i kritiske Tilfælde; Du hører paa deres Udvikling og nu siger Du: ja jeg indseer det nu fuldelig, der er to Tilfælde mulige, man kan enten gjøre det eller det; min oprigtige Mening og mit venskabelige Raad er som følger: gjør det eller gjør det ikke, Du vil fortryde begge Dele. Dog

Den der spotter Andre, han spotter sig selv, og det er ikke for Intet, men en dyb Spot over Dig, et sørgeligt Beviis paa, hvor ledeløjs Din Sjæl er, at Din Livsanskuelse concentreret sig i een eneste Sætning „jeg siger bare enten – eller.“ Dersom det nu virkelig var Din Alvor, saa var der Intet med Dig at udrette, man maatte lade Dig gaae for hvad Du var, og beklage, at Tungsind eller Letsind havde svækket Din Aand. Nu derimod, da man vel veed, at det ikke forholder sig saaledes, fristes man ikke til at beklage Dig, men vel til at ønske, at Dit Livs Forhold engang maae skrue Dig ind i sine Bøiler, og tvinge Dig til at lade Det komme frem, der boer i Dig, maa begynde den skarpe Examination,* der ikke lader sig nøie med Snak eller med Vittigheder. Livet er en Maskerade, oplyser Du, og dette er Dig et uudtømmeligt Stof til Moro, og endnu er det ikke lykkedes Nogen at kjende Dig; thi enhver Aabenbarelse er altid et Bedrag, kun paa den Maade kan Du aande, og forhindre, at Folk ikke trænge ind paa Dig og besvære Respirationen. Deri har Du Din Virksomhed, at bevare Dit Skjul, og dette lykkes Dig, thi Din Maske er den gaadefuldeste af alle; Du er nemlig Ingenting, og er bestandig blot i Forhold til Andre, og hvad Du er, er Du ved dette Forhold. En kjelen Hyrdinde rækker Du smågtende Haanden, og er i samme Nu maskeret i al mulig Schäfer-Sentimentalitet; en ærverdigg geistlig Fader bedrager Du med et Broderkys o. s. v. Du selv er ingenting, en gaadefuld Skikkelse, paa hvis Pande staaer: enten – eller; „thi dette er mit Valgsprog, og disse Ord ere ikke, som Grammatikerne troe, disjunktive Conjunctioner,* nei de høre uadskilleligt sammen og bør derfor skrives i eet Ord, da de i Forening danne en Interjection, jeg tilraaber Menneskeheden, ligesom man raaber Hep efter en Jøde.“ Uagtet nu enhver Ytring fra Dig af den Art paa mig bliver uden Virkning, eller forsaaavidt den virker Noget, i det Højeste virker til at fremkalde en retfærdig Indignation, saa vil jeg dog for Din egen Skyld svare Dig: veed Du da ikke, at der kommer en Midnatstime, hvor Enhver skal demaskere sig, troer Du, at Livet altid lader sig spøge med, troer Du, at man kan liste bort lidt før Midnat for at undgaae det? Eller forfærdes Du ikke herved? Jeg har seet Mennesker i Livet, der saa længe bedrog Andre, at deres sande Væsen derved tilsidst ikke kunde aabenbare sig; jeg har seet Mennesker, der saa længe legede Skjul, at tilsidst Vanvid gennem dem ligesaa modbydeligt paanødte Andre deres lønlige Tanker, som de hidtil stolt

havde skjult dem. Eller kan Du tænke Dig noget Forføreligere end at det endte med, at Dit Væsen opløste sig i en Mangfoldighed, at Du virkelig blev Flere, blev ligesom hine ulykkelige Dæmoniske en Legio,* og Du saaledes havde tabt det Inderste, Helligste i et Menneske, Personlighedens bindende Magt? Du skulde i Sandhed ikke spøge med, hvad der ikke blot er alvorligt, men rædsomt. I et hvert Menneske er der Noget, der til en vis Grad forhindrer ham i at blive sig selv fuldelig gjennemsigtig; og dette kan i saa høj Grad være Tilfælde, han kan saa uforklarligt være indflettet i Livs-Forhold, der ligge ud over ham selv, at han næsten ikke kan aabenbare sig; men Den, der ikke kan aabenbare sig,* kan ikke elske, og den, der ikke kan elske, han er den Ulykkeligste af Alle. Og Du gjør i Kaadhed det Samme, Du øver Dig i den Kunst at blive gaadefuld for Alle. Min unge Ven! sæt der var Ingen, der brød sig om at gjætte Din Gaade, hvad Glæde havde Du da deraf? Men fremfor Alt for Din egen Skyld, for Din Frelsens Skyld – thi jeg veed ingen Sjæls-Tilstand, man bedre kan betegne som Fortabelse – stands denne vilde Flugt, denne Tilintetgørelsens Lidenskab, der raser i Dig, thi det er det, Du vil, Du vil tilintetgjøre Alt; Du vil mætte Tvivlens Hunger i Dig paa Tilværelsen. Dertil danner Du Dig, dertil forhæder Du Dit Sind; thi det tilstaaer Du gjerne, Du duer til Intet, kun dette forlyster Dig, at gaae syv Gange omkring Tilværelsen, og blæse paa Basunen,* og derpaa lade det Hele gaae under, at Din Sjæl kan blive beroliget ja veemodig, at Du kan faae Echo kaldet frem; thi Echo lyder kun i Tomhed.

Dog ad denne Vei kommer jeg vel ikke videre med Dig, uden er mit Hoved om Du saa vil for svagt til at kunne udholde, eller, som jeg vil, for stærkt til at finde Behag i, at det bestandig svimler for mit Øie. Jeg vil derfor begynde Sagen fra en anden Side. Tænk Dig et ungt Menneske, i den Alder da Livet ret begynder at faae Betydning for ham; han er sund, reen, glad, aandelig begavet, selv riiig paa Haab, Enhavers Haab, der kjænder ham; tænk Dig, ja det er haardt at jeg skal sige det, at han tog Feil af Dig, at han troede, Du var et alvorligt, prøvet, erfarent Menneske, hos hvem man sikkert kunde søge Oplysning om Livets Gaader; tænk Dig, at han henvendte sig til Dig med den elskelige Tillid, der er Ungdommens Prydelse, med den uafviselige Fordring, der er Ungdommens Ret – hvad vilde Du svare ham? Vilde Du svare: ja jeg siger bare enten – eller; det vilde Du vel neppe? Vilde Du, som Du

pleier at udtrykke Dig, naar Du vil betegne Din Modbydelighed for, at Andre besvare Dig med deres Hjertes-Anliggender, stikke Hovedet ud af Vinduets og sige: Huus forbi; eller vilde Du behandle ham som Andre, der ville raadføre sig med Dig, eller søge Oplysning hos Dig, hvilke Du afviser, ligesom dem der kræve Præstepenge,* med de Ord, at Du kun er Logerende i Livet, ikke en bosiddende Mand og Familiefader? Dette vilde Du vel heller ikke. Et ungt Menneske, aandelig begavet, er Noget, Du kun sætter alt for megen Priis paa. Men Dit Forhold til ham var ikke ganske som Du ellers ønskede det, det var ikke et tilfældigt Sammenstød, der havde bragt Dig i Berøring med ham, Din Ironi var ikke fristet. Skjøndt han var den Yngre, Du den Ældre, saa havde han dog ved sin ædle Ungdommelighed gjort Øieblikket alvorligt. Ikke sandt, Du vilde selv blive ung, Du vilde føle, at der ligger noget Skjønt i at være ung, men ogsaa noget saare Alvorligt, at det ingenlunde er en ligegyldig Sag, hvorledes man bruger sin Ungdom, at der ligger et Valg for En, et virkeligt Enten – Eller? Du vilde føle, at Det, det dog kommer an paa, ikke saa meget er at danne sin Aand, som at modne sin Personlighed. Din Godmodighed, Din Sympathi var sat i Bevægelse, ud af den vilde Du tale til ham; Du vilde styrke hans Sjæl, bestyrke ham i den Tillid, han havde til Verden, Du vilde forsikre ham, at der er en Magt i et Menneske, der kan trodse hele Verden, Du vilde lægge ham ret stærkt paa Hjerte at bruge Tiden. Alt dette kan Du gjøre, og naar Du vil, kan Du gjøre det smukt. Men agt nu vel paa, hvad jeg vil sige Dig, unge Menneske; thi skjøndt Du ikke er ung, nødsages man dog altid til at kalde Dig saa. Hvad gjorde Du nu her? Du anerkjendte, hvad Du ellers ikke vil anerkjende, Betydningen af et Enten-Eller, og hvorfor, fordi Din Sjæl var bevæget af Kjærlighed til det unge Menneske, og dog bedrog Du jo ham paa en Maaade, thi han vil maaske træffe sammen med Dig til andre Tider, hvor det ingenlunde er Din Leilighed at anerkjende det. Der seer Du en sørgelig Følge af, at et Menneskes Væsen ikke kan harmonisk aabenbare sig. Du troede at gjøre det Bedste, og dog har Du maaske skadet ham; maaske han snarere vilde have kunnet holde sig ligeoverfor Din Mistillid til Livet, end finde Hvile i den subjektivt svigagtige Tillid, Du bibragte ham. Tænk Dig, at Du efter nogle Aars Forløb atter traf sammen med hiint unge Menneske; han var livlig, vittig, aandrig, driftig i sin Tanke, kjæk i sit Udtryk; men Dit fine Øre opdagede let

Tvivlen i hans Sjæl, du fattede en Mistanke om, at ogsaa han var kommen til den tveydige Viisdom: jeg siger bare enten – eller; ikke sandt, det vilde gjøre Dig ondt for ham, Du vilde føle, at han havde tabt Noget, og noget saare Væsentligt. Men over Dig selv vil Du ikke søge, Du er tilfreds, ja stolt af Din tveydige Viisdom, ja saa stolt af den, at Du ikke kan tillade en Anden at dele den, da Du vil være ene om den. Og dog finder Du i en anden Henseende det beklageligt, og det er Din oprigtige Mening, at det er beklageligt, at hiint unge Menneske var kommet til samme Viisdom. Hvilken uhyre Modsigelse! Dit hele Væsen modsiges sig selv. Men ud af denne Modsigelse kan Du ikkun komme ved et Enten-Eller; og jeg som elsker Dig oprigtigere end Du elskede hiint unge Menneske, jeg der i mit Liv har erfaret Valgets Betydning, jeg ønsker Dig til Lykke med, at Du endnu er saa ung, at om Du end altid vil gaae Glip af Noget, Du dog, hvis Du har eller rettere hvis Du vil have Energi dertil, kan vinde, hvad der er Hovedsagen i Livet, vinde Dig selv, erhverve Dig selv.

Dersom nu et Menneske bestandig kunde holde sig paa Valg-Øieblikkets Spidse, dersom han kunde ophøre at være et Menneske, dersom han i sit inderste Væsen kun var en luftig Tanke, der som Personligheden ikke havde videre at betyde end at være en Nisse, der vel deeltog i Bevægelserne, men dog blev uforandret, dersom det forholdt sig saaledes, saa vilde det være en Taabelighed, at det kunde være for sildigt for et Menneske at vælge, da der i dybere Forstand slet ikke kunde være Tale om et Valg. Valget selv er afgjørende for Personlighedens Indhold; ved Valget synker den ned i det Valgte, og naar den ikke vælger, henviser den i Tæring. Et Øieblik er det saa, et Øieblik kan det synes saa, at det der skal vælges imellem, ligger udenfor den Vælgende; han staaer i intet Forhold dertil, han kan bevare sig i Indifferents* ligeoverderfor. Dette er Overvetelsens Øieblik, men det er ligesom det platoniske* egentlig slet ikke, og allermindst i den abstracte Forstand, hvori Du vil fastholde det; og jo længere man stirrer derpaa, jo mindre er det. Det, der skal vælges, staaer i det dybeste Forhold til den Vælgende, og naar der er Tale om Valg, der angaaer et Livs Spørgsmaal, saa skal Individet jo paa samme Tid leve, og kommer derved, jo længere han skyder Valget ud, let til at alterere det, uagtet han bestandig overveier og overveier, og derved troer ret at holde Valgets Modsætninger ude fra hinanden. Naar man betragter

Livets Enten-Eller saaledes, da fristes man ikke let til at spørge dermed. Man seer da, at Personlighedens indre Drift ikke har Tid til Tanke-Experimentet, at den bestandig iler frem og paa en eller anden Maade ponerer enten det Ene eller det Andet, hvorved da Valget i næste Øieblik bliver vanskeligere; thi det, der er poneret, skal tages tilbage. Dersom Du tænker Dig en Styrmand i hans Skib i det Øieblik, der skal gjøres et Slag, saa vil han maaskee kunne sige, at jeg kan enten gjøre det eller det; men dersom han ikke er en maadelig Styrmand, saa vil han tillige blive sig bevidst, at Skibet under alt dette skyder sin sædvanlige Fart, og at det saaledes kun er et Øieblik, hvor det er ligegyldigt, om han gjør dette eller dette. Saaledes med et Menneske, glemmer han at beregne denne Fart, saa kommer der tilsidst et Øieblik, hvor der ikke mere er Tale om et Enten-Eller, ikke fordi han har valgt, men fordi han har ladet det være, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes, fordi Anden have valgt for ham, fordi han har tabt sig selv.

Af det her Udviklede vil Du ogsaa see, hvori min Betragtning af et Valg er væsentlig forskjellig fra Din, ifald jeg ellers kan tale om denne; thi Din er netop deri forskjellig, at den forhindrer et Valg. Valgets Øieblik er for mig saare alvorligt, ikke saa meget paa Grund af den strenge Gjennemtænkning af det, der i Valget viser sig adskilt, ikke paa Grund af den Mangfoldighed af Tanker, der knytter sig til det enkelte Led, som fordi det er Fare paa Færde, at det i næste Øieblik ikke saaledes staaer til min Raadighed at vælge, at der da allerede er levet Noget, som maa leves om igen; thi naar man troer, at man noget Øieblik kan holde sin Personlighed blank og bar, eller at man i strengere Forstand kan standse og afbryde det personlige Liv, saa er man i en Vildfarelse. Personligheden er allerede, før man vælger, interesseret i Valget, og naar man udsætter Valget, saa vælger Personligheden ubevidst eller de dunkle Magter i den. Naar man da endelig faaer valgt, hvis man ikke, hvad jeg før bemærkede, bliver aldeles forflygtiget, saa opdager man, at der er Noget, der maa gjøres om igjen, der maa tages tilbage, og dette er ofte saare vanskeligt. Der tales i Eventyr* om Mennesket, som Havfruer eller Havmænd ved deres dæmoniske Musik rev ind i deres Magt. For at løse Tryllertiet, lærer Eventyret, var det nødvendigt, at den Fortryllede spillede det samme Stykke baglænds, uden at tage Feil en eneste Gang. Dette er saare dybsindigt tænkt, men saare vanskeligt udført, og dog er det saaledes; det Forfeilede, man